

ΠΑΝΤΩΝ
ΧΡΗΜΑΤΩΝ
ΜΕΤΡΟΝ
ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΕΚΕ)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ 5ου ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

η ελληνική κοινωνία στο σταυροδρόμι της κρίσης **έξι χρόνια μετά**

(Αθήνα, 10-12 Δεκεμβρίου 2015)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΣΩΚΡΑΤΗΣ Μ. ΚΟΝΙΟΡΔΟΣ

Αθήνα, 2016

Τίτλος έκδοσης: ΠΡΑΚΤΙΚΑ 5^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (ΕΚΕ), «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ – ΕΞΙ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ».

Ημερομηνία έκδοσης: Ιούνιος 2016

ISBN: 978-960-9596-03-9

Επιμελητής: Σωκράτης Μ. Κονιόρδος

Εκδότης: Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία

Αθήνα, 2016

**Αλληλέγγυα οικονομία, ομότιμη παραγωγή, αποανάπτυξη και
κινήματα επανατοπικοποίησης»:
Εννοιολογικοί συνειρμοί ανάμεσα σε ένα ριζοσπαστικό
πολιτικό σχέδιο και στην καπιταλιστική «ανακατάκτηση»**

*Μιχάλης Ψημίτης**

Περίληψη

Αυτό το άρθρο πραγματεύεται τις εναλλακτικές πρακτικές της «Αλληλέγγυας Οικονομίας», της «Βασισμένης στα Κοινά Ομότιμης Παραγωγής» και της «Αποανάπτυξης». Υποστηρίζει ότι αυτές οι πρακτικές μπορούν να συσχετιστούν μεταξύ τους με δύο τρόπους. Είτε ως ένα επιτυχημένο συνειδητό και ριζοσπαστικό πολιτικό σχέδιο που έχει ως στόχο προοπτικά να ανταγωνιστεί τον καπιταλισμό και να αντικαταστήσει τις βασικές κυρίαρχες μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής του. Είτε ως μια ολική ή μερική υπαγωγή αυτών των εναλλακτικών πρακτικών στην καπιταλιστική λογική, δηλαδή μια αποτυχημένη απόπειρα εφαρμογής αυτού του πολιτικού σχεδίου. Η δεύτερη εκδοχή δεν σημαίνει απαραίτητα «ενσωμάτωση» με την αυστηρή έννοια του όρου. Αναφέρεται κυρίως σε μια προοπτική στην οποία ο καπιταλισμός και οι εναλλακτικές πρακτικές θα μπορούσαν να διαμορφώσουν ένα σύμπλεγμα τρόπων κοινωνικής αναπαραγωγής στο επίπεδο της οικονομίας, της πολιτικής διαδικασίας, της πολιτισμικής και βιοψυχοκοινωνικής συγκρότησης, όπου οι ανταγωνιστικές πολιτικές θα ενδυναμώνονται αμοιβαία, αλλά πάντα υπό την ηγεμονική επιρροή και την κυριαρχική παρουσία του καπιταλιστικού συστήματος. Υπό το πρίσμα αυτό, στο άρθρο αποδίδεται ιδιαίτερη προσοχή στον ρηξικέλευθο ρόλο που τα κινήματα επανατοπικοποίησης καλούνται να παίξουν προκειμένου να πετύχει το ριζοσπαστικό πολιτικό σχέδιο, ενώ ασκείται κριτική στην εύκολη τάση να υποστηρίζεται η «μετάβαση» σε εναλλακτικό τρόπο παραγωγής εξαιτίας και μόνο της ύπαρξης εναλλακτικών πρακτικών εντός του καπιταλισμού.

Λέξεις-κλειδιά: αλληλέγγυα οικονομία, ομότιμη παραγωγή, αποανάπτυξη, κινήματα επανατοπικοποίησης, προεικόνιση, κοινοτική αντίσταση.

Εισαγωγή

Οι μορφές μιας χωρικά εντοπισμένης αντίστασης στον καπιταλισμό δεν είναι ένα πρωτόγνωρο σημερινό φαινόμενο. Το 1983 ο Manuel Castells, αναφερόμενος στα αστικά κινήματα της εποχής, διαπίστωνε ότι αυτά αντιδρούν ενάντια σε μια συνολική διαδικασία εκμετάλλευσης, αλλοτρίωσης και καταπίεσης που οι πόλεις κατέληξαν στην εξέλιξή τους

* Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Ταχυδρομική διεύθυνση: Ιουστινιανού 3, 81100 Μυτιλήνη.

Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου: psimitis@soc.aegean.gr

να εκπροσωπούν και σημειώνει ότι αυτά τα κινήματα «(...) μπορεί να αδυνατούν να ελέγξουν τις διεθνείς ροές κεφαλαίου, αλλά είναι σε θέση να επιβάλλουν όρους σε κάθε πολυεθνική που θέλει να εγκατασταθεί στην κοινότητά τους» (Castells 1983: 330-1). Επομένως, ήδη από τότε, θεωρούσε τα κινήματα των πόλεων ως συμπτώματα τοπικής αντίστασης απέναντι στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνική κυριαρχία, ακόμη και όταν η αντίσταση αυτή δεν έχει ιδιαίτερα σημαντικές επιπτώσεις στις πόλεις και στις κοινωνίες. Μάλιστα, ο Castells υπογραμμίζει ότι ο λόγος για τον οποίο τα σύγχρονα κινήματα βάσης επιμένουν σε τοπικά θεμελιωμένες πρωτοβουλίες που δίνουν έμφαση στις τοπικές κοινότητες είναι επειδή οι άνθρωποι φαίνεται να μην έχουν άλλη επιλογή, δεδομένης της αδυναμίας τυπικών ιστορικών δρώντων (όπως εργατικά κινήματα, πολιτικά κόμματα και θεσμοί) να ελέγξουν τις οικονομικές και πολιτικές διαδικασίες σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης (στο ίδιο: 329-330). Έτσι, κατ' αντιστοιχία, φαίνεται ότι τα σημερινά κινήματα επανατοπικοποίησης της αντίστασης στην παγκοσμιοποίηση είναι κι αυτά παιδιά της αδυναμίας και της δύναμης. Δηλαδή, γεννιούνται μεν ως σύμπτωμα της αποδυνάμωσης ή και της διάλυσης των προοδευτικών ή επαναστατικών συλλογικών υποκειμένων του παρελθόντος (συγκεντροποιημένα ταξικά και πολιτικά κινήματα), αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύουν την *αποκεντρωμένη και τοπικά εστιασμένη συλλογική δράση* ως νέο ισχυρό πόλο αντίστασης στην παγκοσμιοποιημένη κυριαρχία του καπιταλισμού.

Αυτό το άρθρο διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη. Αρχικά, προσεγγίζονται βασικές έννοιες που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της έρευνας και επιχειρείται μια συνοπτική θεωρητική τους διαύγαση. Έτσι, ορίζονται οι έννοιες «αλληλέγγυα οικονομία», «ομότιμη παραγωγή», «αποανάπτυξη» και «κινήματα επανατοπικοποίησης» και προσδιορίζεται συνοπτικά το περιεχόμενό τους. Στη συνέχεια, περιγράφονται τα χαρακτηριστικά ενός ριζοσπαστικού πολιτικού σχεδίου που αναπτύσσεται στη βάση συμβιωτικών και αυτόνομων τοπικών κοινοτήτων οι οποίες αρθρώνονται σε εγχειρήματα μιας αλληλέγγυας οικονομίας που μπορεί να οριστεί ως εναλλακτικό παραγωγικό μοντέλο. Μετά, αναλύονται χαρακτηριστικά της απόπειρας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής να ανακατακτήσει τους εναλλακτικούς κοινωνικούς χώρους της αλληλέγγυας οικονομίας, ενσωματώνοντάς τους στη λογική της εμπορευματοποίησης. Καταληκτικά, διατυπώνονται κάποιες σύντομες σκέψεις σχετικά με την αντιφατική συνύπαρξη των δύο παραγωγικών μοντέλων και τη δυναμική της αμοιβαίας προσαρμογής τους.

Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί

Αλληλέγγυα Οικονομία

Η αλληλέγγυα οικονομία δεν ταυτίζεται με την κοινωνική οικονομία. Παρόλο που στην τρέχουσα βιβλιογραφία συχνότατα οι δύο έννοιες χρησιμοποιούνται μετωνυμικά, στην πραγματικότητα διακρίνονται από σαφώς διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η κοινωνική οικονομία αναφέρεται κατά βάση σε εγχειρήματα οικονομικής φύσης με «κοινωνικό πρόσωπο», δηλαδή σε πρωτοβουλίες ιδιωτικού χαρακτήρα που αποσκοπούν σε οικονομικά αποτελεσματική διαχείριση των συντελεστών παραγωγής με ταυτόχρονη εισαγωγή κοινωνικών «αρετών» στην οικονομία, όπως είναι η επιμεριστική δικαιοσύνη, η ισότητα ευκαιριών, η αξιοκρατία και τα ατομικά δικαιώματα. Αν και συναρτάται σαφώς με μια επιχειρηματικά νέα αντίληψη της επένδυσης και της συνεργασίας, η κοινωνική σημασία της σε επίπεδο αρχών εξαντλείται σε μια ρητορική αποχής από καπιταλιστικά επιθετικές στρατηγικές οικονομικής πρακτικής που εκμεταλλεύονται άγρια την εργασία και καταστρέφουν τους φυσικούς πόρους. Η κοινωνική οικονομία εντάσσεται στη λογική του «τρίτου τομέα» που σε περιόδους οικονομικής κρίσης βρίσκει

περιθώρια ανάπτυξης επειδή αντιπροσωπεύει δυνάμεις οι οποίες δεν κινδυνεύουν τόσο από τους περιορισμούς είτε των δημόσιων προϋπολογισμών (κρατικός τομέας) είτε των επενδύσεων της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας (ιδιωτικός τομέας). Αποτελείται από «κοινωνικές επιχειρήσεις» οι οποίες οφείλουν, παρά το κοινωνικό πρόσωπο που καλούνται να επιδείξουν, να είναι παραγωγικές, ανταγωνιστικές, ευέλικτες, καινοτόμες, οικονομικά βιώσιμες και συνήθως επιδοτούμενες από εξωτερικούς θεσμικούς φορείς (κράτος, Ε.Ε.). Συχνά συνδυάζουν την εργασία στην επιχείρηση με την «εθελοντική» δράση, με αποτέλεσμα να παράγονται δυναμικές διαμόρφωσης ενός *πρεκαριάτου* ευέλικτου, εποχικού και κακοπληρωμένου. Για το νεοφιλελεύθερο κράτος αυτές οι επιχειρήσεις αποτελούν ένα απαραίτητο συμπλήρωμα των πολιτικών απασχόλησης και άμβλυνσης του κοινωνικού αποκλεισμού, στο μέτρο που συνδυάζουν ευελιξία, προσωρινότητα και έλλειψη συνδικαλιστικής προστασίας. Δηλαδή, αποτελούν κατά κάποιο τρόπο *φορείς της προνοιακής πολιτικής του καπιταλισμού* σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και εξαθλίωσης ευρέων κοινωνικών στρωμάτων.

Σε διαφορετικό μήκος κύματος, η αλληλέγγυα οικονομία (εφεξής ΑΟ) συνίσταται ουσιαστικά σε υψηλής κοινωνικής ποιότητας ανθρώπινους δεσμούς στους οποίους συναρτώνται σε εξαρτημένη μορφή ήπιες διευθετήσεις οικονομικού τύπου. Εδώ κοινωνικές σχέσεις που στηρίζονται στις καθοδηγητικές αρχές της αμοιβαιότητας, της αναδιανομής και της κοινοτικής υποχρέωσης (Polanyi 2001) γίνονται όχι μόνο βασικά συστατικά της οικονομικής πρακτικής, αλλά δημιουργούν επίσης συλλογικότητες που συγκρούονται με τη λογική της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης της αγοράς. Έτσι, η ΑΟ συμπεριλαμβάνει συλλογικά εγχειρήματα που εφαρμόζουν *αρχές της ισότιμης σχέσης στην παραγωγή, της ανταλλακτικής οικονομίας, της εργατικής αυτοδιαχείρισης, της αυτοβοήθειας, της αλληλέγγυας δράσης και της λογικής του δώρου*. Ταυτόχρονα, αναλαμβάνουν δράσεις που στοχεύουν στο γενικό συμφέρον και όχι απλώς στο συμφέρον των μελών τους, όπως συμβαίνει με την κοινωνική οικονομία (Νικολόπουλος & Καπογιάννης 2014: 34). Η ΑΟ συνιστά ένα πλέγμα δραστηριοτήτων που συνειδητά αναπτύσσουν συλλογικές αντιστάσεις στην παγκοσμιοποίηση και δημιουργούν συλλογικές ριζοσπαστικές πρακτικές συγκριτικά με τις διεκδικήσεις παραδοσιακών μορφών συλλογικής δράσης (πολιτικών ή συνδικαλιστικών). Έτσι, ευνοεί την με βάση τα κοινά ισότιμη παραγωγική διαδικασία και την ίση πρόσβαση στα αποτελέσματά της, την οριζόντια συνεργασία, την αμεσοδημοκρατική λειτουργία των ομάδων, τη λογική του δώρου στην παραγωγική διαδικασία, το μοίρασμα της γνώσης, κ.ο.κ. Περισσότερα για την ΑΟ θα δούμε στο δεύτερο μέρος.

Ομότιμη Παραγωγή

Η ομότιμη παραγωγή (εφεξής ΟΠ) περιλαμβάνει τα εγχειρήματα συνεργατικής παραγωγής μεταξύ ομότιμων παραγωγών. Είναι μια *συνεργατική και οριζόντια διαδικασία προσανατολισμένη στα κοινά* όπου τα άτομα μπορούν, ελεύθερα, ανοιχτά και δίχως σχέσεις εξάρτησης μεταξύ των συνεργαζομένων, να συμβάλουν διαμέσου μορφών συμμετοχικής διαχείρισης στη δημιουργία μιας κοινής δεξαμενής γνώσης, κώδικα και σχεδιασμού. Έτσι, δημιουργούνται κοινές δεξαμενές γνώσης που είναι εξίσου ανοιχτές σε νέες συμβολές (Salcedo *et al.* 2014). Η ψηφιακή ΟΠ εφαρμόζεται σε μορφές διαδικτυακών κοινοτήτων του ελεύθερου λογισμικού, όπως το GNU/Linux λειτουργικό σύστημα, το Apache web server, η Wikipedia, το Open Street Map, το Slashdot, το NASA Clickworkers, το SETI@home project, κ.ά.). Βασική αρχή αυτού του ρηξικέλευθου τρόπου παραγωγής είναι ότι σε τέτοιες κοινότητες οι άνθρωποι συμβάλλουν εκκινώντας από μια ποικιλία λόγων και κινήτρων, που κυμαίνονται από την

αμιγή ευχαρίστηση της δημιουργίας, σε μια ειδική αίσθηση σκοπού, μέχρι τη συντροφικότητα και τους κοινωνικούς δεσμούς που αναπτύσσονται γύρω από ένα κοινό εγχείρημα. Όμως, η ΟΠ δεν περιορίζεται στα άυλα αγαθά. Αφορά επίσης και μια σειρά φυσικών αγαθών που παράγονται μέσω των *fabbing projects* και των *open source hardware projects* (Troxler 2010). Ένα τοπικό παράδειγμα ΟΠ και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα είναι η εν εξελίξει προσπάθεια οικοδόμησης μιας κοινότητας 14 χωριών στην περιοχή του Σαρανταπόρου με στόχο τη συνεργατικότητα για την παραγωγή κοινών αγαθών (creativecommons 2015).

Εξασφαλίζοντας τις προϋποθέσεις για τη συνεργατική δέσμευση χιλιάδων συνηθισμένων ανθρώπων στην εθελοντική, δημιουργική, μη εμπορική και ισότιμη δημιουργία διανοητικών και πολιτισμικών αγαθών η βασισμένη στα κοινά ΟΠ ανοίγει νέες ευκαιρίες και τρόπους συμβολής στο δημόσιο καλό. Μάλιστα υπάρχει η αντίληψη ότι η ΟΠ συναρτάται απόλυτα με την ενάρετη συμπεριφορά, υπό την έννοια ότι τα κοινωνικο-τεχνικά συστήματα της προσανατολισμένης στα κοινά ΟΠ δεν παράγουν απλώς διάφορα είδη πληροφοριακών ή άλλων αγαθών, αλλά συμβάλλουν επίσης στη θετική συγκρότηση του ανθρώπινου χαρακτήρα (Benkler & Nissenbaum 2006: 394-5). Στο επίπεδο της σύγκρισής της με την καπιταλιστική εμπορευματική παραγωγή, η ΟΠ στηρίζεται στην *αυθόρμητη αποκέντρωση* (αντί για το μανάτζμεντ ή τη γραφειοκρατία) και χρησιμοποιεί *κοινωνικές προτροπές και κίνητρα* (αντί για τιμολογήσεις και εντολές). Εξ αυτού, εμφανίζει δύο σαφή πλεονεκτήματα έναντι της εμπορευματικής παραγωγής. Πρώτον, ένα κέρδος σε πληροφορία, επειδή αξιοποιεί μια τεράστια ποικιλία ανθρώπινης δημιουργικότητας και κινήτρων. Και, δεύτερον, τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του παραγόμενου έργου, επειδή καθιστά πληροφοριακούς πόρους διαθέσιμους σε δυνητικά τεράστιες συλλογικότητες (στο ίδιο 400-2).

Αποανάπτυξη

Η αποανάπτυξη αφορά σε συλλογικά εγχειρήματα επιστροφής στην τοπική κλίμακα και στην εδαφική επικράτεια (καλλιεργήσιμη γη, εγκατεστημένες υλικές, πολιτισμικές και σχεσιακές κληρονομίες). Πρόκειται για μια *συνειδητή επιστροφή στο ρίζωμα* με την έννοια «να ξαναβρεθεί μια επιρροή πάνω στο βίωμα». Ο όρος «αποανάπτυξη» συναρτάται με την «επανατοπικοποίηση», νοούμενη ως διεργασία έντονης ενεργοποίησης του «περιφερειακού» και του «τοπικού» που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της αποδυνάμωσης του «εθνικού» σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης. Υπό το πρίσμα της αποανάπτυξης, η επανατοπικοποίηση είναι κυριολεκτικά μια «αναγέννηση των τόπων», δηλαδή η τοπική κυριαρχία στο πλαίσιο μιας αποκεντρωμένης και τοπικά ελεγχόμενης πολιτικής και παραγωγικής δομής (Λατούς 2013).

Στόχος είναι η δημιουργία μικρών τοπικών κοινοτήτων που τείνουν σε *αποεμπορευματοποιημένες πρακτικές δημοκρατικής και συνεργατικής οικονομίας, κριτικής κατανάλωσης και αποανάπτυξης* σε πλήρη αντίθεση με τις εμπορευματικές, παραγωγιστικές και υπερκαταναλωτικές πρακτικές του ύστερου καπιταλισμού. Θεωρείται πολιτικό σχέδιο-ομπρέλα περιβαλλοντικών και άλλων συλλογικών δρώντων που έχουν οικολογικές ανησυχίες και προοδευτική κοινωνική στόχευση (Kallis 2011).

Κινήματα Επανατοπικοποίησης

Τα κινήματα επανατοπικοποίησης (εφεξής ΚΕΤ) οικοδομούν πυρήνες μιας κοινοτικής αντίστασης βασισμένης σε στρατηγικές τοπικής αυτονομίας και επανατοπικοποίησης,

που ανοίγουν εναλλακτικές επιλογές απέναντι σε σύγχρονους παγκοσμιοποιημένους τρόπους ζωής. Τα ΚΕΤ εργάζονται για να οικοδομήσουν κοινοτικές αντιστάσεις απέναντι στις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, της εξάντλησης των ορυκτών καυσίμων και της οικονομικής ανασφάλειας (Starr & Adams 2003). Ως μορφές συλλογικής δράσης που αντιστέκονται στην παγκοσμιοποίηση, μπορούν να αναλυθούν με βάση τρία θεμελιώδη χαρακτηριστικά τους: την *εδαφικοποίηση των αντιστάσεων*, την *προεικόνιση των μεταβολών και την κοινότητα των σχέσεων* (Ψημίτης 2014).

A) *Εδαφικοποίηση*: Απέναντι στην απεδαφικοποίηση της παγκοσμιοποίησης, τα ΚΕΤ αναπτύσσουν μορφές αντίστασης βασισμένες σε εμπειρίες και τεχνογνωσίες που είναι κοινές μεταξύ παρόμοιων και εδαφικά προσδιορισμένων συλλογικών δράσεων. Απέναντι στο μοντέλο του «κινήματος ενάντια στη φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση», που είναι μια οριζόντια υπερεθνική και παγκόσμια συνεργασία πολλαπλών κινημάτων, τα ΚΕΤ αντιπροτείνουν τον εδαφικό προσδιορισμό, τη χωρική διάσπαση και την αμεσότερη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων. Έχοντας ως βασική καταστατική αρχή τους την απόρριψη της αρχής της διαμεσολάβησης σε πολιτικό, οικονομικό, διανοητικό και ιδεολογικό επίπεδο, τα ΚΕΤ οικοδομούν μια ιδιαίτερη αντίληψη της συλλογικής δράσης. Έτσι, τα κοινωνικά προβλήματα και η άμεση δράση στον καθημερινό βίο βρίσκουν τη συνύφανσή τους στο πεδίο του εντοπισμένου χώρου. Εδώ η πολιτική παρέμβαση νοείται ως *διαρκές έργο ενός ριζικού και από τα κάτω μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων και της καθημερινότητας* όπως βιώνονται σε τοπική κλίμακα.

B) *Προεικόνιση*: Τα ΚΕΤ επιχειρούν μέσα από συλλογικά εγχειρήματα του παρόντος να προεικονίσουν παραδειγματικά την κοινωνική συμβίωση του μέλλοντος. Οι προεικονιστικές πολιτικές είναι προπλάσματα του μέλλοντος. Σύμφωνα με την Kulick (2014: 366), συνιστούν ένα φάσμα στρατηγικών διλημάτων που οι δρώντες αντιμετωπίζουν όταν προσπαθούν να (προ)διαπλάσουν τις δικές τους δομές, πρακτικές και καθημερινές εμπειρίες με βάση τον επιθυμητό κοινωνικό μετασχηματισμό. Επομένως, οι δρώντες ασκούν προεικονιστικές πολιτικές στο μέτρο που αποπειρώνται να διαπλάσουν τον μετασχηματισμό «από μέσα». Η προεικόνιση ως μορφή δράσης εξαρτάται από μια συλλογική δέσμευση: *το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της δράσης δεν συνιστά στρατηγικό στόχο τοποθετημένο στο μέλλον, αλλά είναι επιτελεστικά παρόν μέσα στην ίδια τη δράση την ώρα που αυτή λαμβάνει χώρα. Δηλαδή δράση, μέσα και αποτέλεσμα είναι δεδομένα αζεχώριστα* μεταξύ τους, δεν θεμελιώνουν ανισοβαρή σχέση αιτίου και αιτιατού. Επομένως, τα ΚΕΤ χαρακτηρίζονται από ένα ήθος πειραματισμού και μάθησης, βασίζονται στην ηθική ακεραιότητα, στο προσωπικό υποκειμενικό νόημα και στην αυθεντικότητα και κατασκευάζουν γεωγραφικά εντοπισμένες εναλλακτικές απέναντι σε παγκοσμιοποιημένους τρόπους ζωής.

Η προεικονιστικές πολιτικές περιλαμβάνουν συνδυαστικά πέντε διαδικασίες: (α) τον συλλογικό πειραματισμό, (β) τη φανταστική σύλληψη, παραγωγή και κυκλοφορία των πολιτικών νοημάτων, (γ) τη δημιουργία νέων και μελλοντικά προσανατολισμένων κοινωνικών κανόνων και συμπεριφορών, (δ) την εδραίωσή τους στις κινηματικές υποδομές και (ε) τη διάχυση και τη μετάδοση ιδεών, μηνυμάτων και στόχων σε ευρύτερα δίκτυα (Yates 2015). Ο David Graeber ταυτίζει την προεικονιστική πολιτική με την άμεση δράση, ορίζοντά την ως εξής:

(...) είναι μια μορφή αντίστασης η οποία, από τη δομή της, επιχειρεί να προεικονίσει την πραγματικά ελεύθερη κοινωνία που θέλει κάποιος να δημιουργήσει. Η επαναστατική δράση δεν είναι μια μορφή αυτοθυσίας, ένας αδυσώπητος αγώνας που περικλείει οποιαδήποτε δράση αποβλέπει σε μια ελεύθερη κοινωνία. Είναι η προκλητική επιμονή στο να ενεργεί κάποιος σαν να ήταν ήδη ελεύθερος (Graeber 2012: 159).

Γ) *Κοινότητα*: Η έννοια της «κοινότητας» είναι θεμελιώδης στην προεικόνιση της επιθυμητής κοινωνίας και αφορά στη *δημιουργία εξισωτικών κοινωνικών σχέσεων και αποκεντρωμένων κοινοτικών θεσμών*. Σε αντίθεση με τις σύγχρονες κριτικές που ασκούνται στην έννοια, η «κοινότητα» δεν πρέπει να θεωρείται ως περιφραγμένη και περικλειστή πραγματικότητα, αλλά ως καθημερινή πολιτική πρακτική που εγκαθιστά οικείες και υπεύθυνες σχέσεις εντός της συλλογικότητας. Άρα, αφορά όχι ομάδες που συνέχονται απλώς από κοινά συμφέροντα που τις διαφοροποιούν από άλλες ομάδες, αλλά ποιότητες κοινωνικής συσχέτισης με κριτήριο τη συνεργασία και την ευθύνη μεταξύ των ανθρώπων και απέναντι στη φύση. Τα ΚΕΤ είναι *από τα κάτω επινοημένες κοινότητες* με κοινωνικά βιώσιμους θεσμούς συλλογικής αυτοαναγνώρισης και αυτοδιεύθυνσης.

Χαρακτηριστικά του Ριζοσπαστικού Πολιτικού Σχεδίου: Η αντικαπιταλιστική επίθεση

Τούτων δοθέντων, η ΑΟ ανήκει στη δυναμική ενός αντικαπιταλιστικού σχεδίου ζωής που υποστηρίζεται από συμβιωτικές και αυτόνομες κοινότητες οι οποίες βασίζονται (α) στην οικολογική αντίληψη, (β) στην επανατοπικοποίηση της παραγωγής και της κουλτούρας, (γ) στην αποεμπορευματοποίηση αγαθών και υπηρεσιών, (δ) στην κριτική κατανάλωση και (ε) στην ισοτιμία των σχέσεων στη πολιτική και οικονομική παραγωγή. Η ΑΟ αποτελείται από συλλογικότητες κοινοτικού τύπου που αντιστέκονται στην παγκοσμιοποίηση και οργανώνονται με βάση τις ισότιμες σχέσεις, την εμπιστοσύνη, τη συλλογική και ατομική ευθύνη και την αλληλεγγύη. Συνιστά, εντέλει, εναλλακτικό τρόπο ζωής *σε πλήρη σύγκρουση με το εκσυγχρονιστικό πρότυπο του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού*. Υπό το πρίσμα αυτό, η επιρροή της ΑΟ δεν περιορίζεται στην οικονομία, αλλά επεκτείνεται και στις διαδικασίες της πολιτικής απόφασης και της βιοψυχικής συγκρότησης των ατόμων.

Σε ό,τι αφορά την *οικονομική παραγωγή*, η ΑΟ αξιοποιεί μια ριζοσπαστική χρήση της αλληλεγγύης, οικοδομώντας ένα πρότυπο οικονομικής δραστηριότητας που συγκρούεται μετωπικά με τις αγοραίες πρακτικές του καπιταλισμού. Πράγματι, κάθε αλληλέγγυο συλλογικό εγχείρημα εμφανίζει πλήρως αντιθετικά χαρακτηριστικά σε σύγκριση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι, στην πραγματικότητα της ΑΟ οργανωτικός παράγοντας είναι η εργασία, οι οικονομικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από συνεργασία, αμοιβαιότητα, δωρεές και ανταλλαγές χωρίς κέρδος, ενώ ο τύπος ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής είναι συνεταιριστικός και κοινοτικός. Αντιθέτως, τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της ιδιωτικής καπιταλιστικής επιχείρησης είναι το κεφάλαιο οι κερδοφόρες συναλλαγές και η ιδιωτική ατομική ή η ατομική μετοχική ιδιοκτησία (Biolghini 2007: 38-9). Στην ΑΟ η αλληλεγγύη δεν εμφανίζεται απλώς στο τέλος του παραγωγικού κύκλου για να διορθώσει τρόπον τινά τα ελαττώματα της οικονομίας και να θεραπεύσει ορισμένες από τις ελλείψεις της, αλλά εισέρχεται και κυκλοφορεί σε ολόκληρο το φάσμα του οικονομικού κύκλου από την παραγωγή, την κυκλοφορία, την κατανάλωση και μέχρι τη συσσώρευση (Migliaro 2003). Έτσι, η αλληλεγγύη δεν εμφανίζεται απλώς στο τέλος του οικονομικού κύκλου, για να αναδιανείμει οριακά μέρος του πλούτου και να συνδράμει «επανορθωτικά» εκείνους που ζημιώθηκαν από τη συμμετοχή τους στα αποτελέσματα της οικονομίας, αλλά γίνεται οργανικό κομμάτι της οικονομίας, καταλύοντας τις ίδιες τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και ιδιοποίησης.

Αναφορικά με την *πολιτική παραγωγή*, η ΑΟ προωθεί την οριζοντιότητα των σχέσεων μέσα από την άμεση δημοκρατία, την απόρριψη της ετερονομίας και την αυτοθέσμιση. Ενθαρρύνει την αυτοδιαχείριση των κοινών, την ατομική ευθύνη έναντι

της συλλογικότητας και τον συνεχή πειραματισμό στους τρόπους συνεννόησης και συνεργασίας. Έτσι, η ρύθμιση των εσωτερικών αντιθέσεων επιλύεται κάθε φορά μέσα από την *ευελιξία και την αντιγραφειοκρατική λειτουργία* μιας πολιτικής δημοκρατίας που είναι προσαρμοσμένη σε μικρή τοπική κλίμακα, επικεντρώνεται στην ανατροπή των σχέσεων εκμετάλλευσης και είναι ανοιχτή σε δημοκρατικές παραδόσεις και πολιτικές κουλτούρες όπως ο ιθαγενισμός, ο αναρχισμός, η γκαντιανή σκέψη, η ρουσσωική θεωρία, κ.ο.κ. Η πολιτική κοινότητα δεν αναδιπλώνεται αυτιστικά στον εαυτό της, παρακολουθεί τις εξελίξεις στον κόσμο, μαθαίνει και διδάσκεται, είναι εξωστρεφής ως προς τις πηγές της γνώσης και εσωστρεφής ως προς τους πόρους που χρησιμοποιεί για να επιλύσει τα προβλήματα. Η οικονομική λειτουργία αυτή καθαυτή θεμελιώνεται πάνω σε πολιτικές διευθετήσεις που στοχεύουν στην προστασία μιας κοινοτικής συμβίωσης βασισμένης στην ελευθερία και στην ισότητα και προεικονισμένης στα όρια της τοπικής κλίμακας.

Η *κοινωνικο-πολιτισμική συγκρότηση* και η *βιοψυχική αναπαραγωγή* της κοινότητας στην ΑΟ στηρίζονται σε ένα ήθος πειραματισμού και εκμάθησης που έχει τις ρίζες του στην τοπική θεμελίωση και στην αυτονομία. Καθημερινές κοινωνικές πρακτικές όπως η εκπαίδευση, η λειτουργία των συστημάτων επικοινωνίας, η κοινωνικοποίηση, η περίθαλψη, η βοήθεια και η θεραπεία επιτελούνται όχι σαν στρατηγικός στόχος, αλλά μέσω της βιωματικά στηριγμένης πεποίθησης ότι οι άνθρωποι είναι εδώ και τώρα ελεύθεροι και ικανοί να οικοδομούν στο πλαίσιο των ζωντανών κοινοτήτων εναλλακτικούς τρόπους εφαρμογής αυτών των πρακτικών. Επομένως, οι κοινότητες της ΑΟ αξιοποιούν αναστοχαστικά τις πολιτισμικές δυνατότητες κατασκευής της συλλογικής τους μνήμης συνδυάζοντας την τεχνολογία με την παράδοση.

Χαρακτηριστικά της Καπιταλιστικής Αντεπίθεσης: Η αγοραία ανακατάκτηση των εναλλακτικών χώρων

Η ΑΟ δεν ταυτίζεται με την κοινωνική οικονομία, όπως σημειώθηκε παραπάνω, επειδή μέρος της τελευταίας είναι και η «νέα επιχειρηματικότητα» (εφεξής ΝΕ). Η έννοια «επιχειρηματικότητα» έχει κατακλύσει την έννοια «κοινωνική οικονομία», με αποτέλεσμα να καθιστά την τελευταία μια υβριδική κατασκευή αόριστη και νεφελώδη, σίγουρα αμφίβολης εννοιολογικής αξίας και πολιτικής σαφήνειας. Η λογική της ΝΕ ως συστατικού της κοινωνικής οικονομίας είναι να εξάρει την «επιχειρηματική καινοτομία» ως προωθητική δύναμη της καπιταλιστικής ανάπτυξης, αποκρύπτοντας ταυτόχρονα τις σχέσεις ανισότητας και πρακτικές εκμετάλλευσης μέσω της χρήσης βαρύγδουπων όρων όπως «επιχειρηματική υπευθυνότητα», «κοινωνική λογοδοσία», «αειφορία», «καλές πρακτικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης», «κοινωνικό αποτύπωμα», κ.ο.κ. Η ΝΕ συνιστά σήμερα την πιο κοινωνικά *επιθετική στρατηγική της καπιταλιστικής οικονομίας*, υπό την έννοια ότι κατορθώνει να εγκαταστήσει καπιταλιστικές πρακτικές και αγοραίες νοοτροπίες σε πεδία που προσφέρουν δημόσιες υπηρεσίες και κοινά αγαθά και που μέχρι πριν μερικές δεκαετίες φάνταζαν ξένα προς επιλογές, συμπεριφορές και στάσεις οι οποίες εμφορούνται από ατομική ιδιοτέλεια και εγωιστικό ωφελμισμό. Πράγματι, αυτό συμβαίνει κατά κόρον στα πεδία της γνώσης και εκπαίδευσης, της υγείας και της πρόνοιας, της παραγωγής κοινωφελούς έργου.

Με τον τρόπο αυτό, οι επιχειρήσεις της ΝΕ εμφανίζονται μεν ως δυνητικές πηγές απασχόλησης ανέργων και φτωχών εργαζομένων, όμως από την άλλη διαθέτουν προϊόντα και υπηρεσίες που παράγουν σε κανονικές συνθήκες αγοράς, *προσανατολιζόμενες στον ανταγωνισμό* που αυτή προκαλεί. Επομένως, οι προτεραιότητες της οικονομικής βιωσιμότητας και αποτελεσματικότητας υπερισχύουν της δημοκρατικής

οργάνωσης και της κοινωνικής στόχευσης. Συχνά η ΝΕ, εκμεταλλευόμενη τις συνθήκες οικονομικής κρίσης και επικαλούμενη τις αρχές της ΑΟ, κερδοσκοπεί (όπως θα δούμε παρακάτω) πάνω στην έννοια της καινοτομίας για να εμβάλλει την υλική ανταμοιβή και το κέρδος σε τυπικά αλληλέγγυες και συνεργατικές δραστηριότητες, μέσω της εμπορευματοποίησης ή των επιδοτούμενων δραστηριοτήτων. Τυπικά γνωρίσματα αυτής της πρακτικής είναι η ευέλικτη χρήση των εργαζομένων είτε ως εποχικών απασχολούμενων σε ιδιωτικές εταιρείες, είτε ως απλήρωτων «εθελοντών» σε ΜΚΟ. Είναι σαφές ότι η ΝΕ, ενσωματωμένη στη δυναμική του καπιταλιστικού ανταγωνισμού, *υπονομεύει τις συνεταιριστικές αξίες που η ίδια επικαλείται.*

Μερικές τυπικές περιπτώσεις χρήσης της επιχειρηματικής καινοτομίας ως καπιταλιστικής ανακατάκτησης της ΑΟ είναι: Πρώτον, η εισβολή νέων πολυεθνικών στην «συνεργατική οικονομία». Η AirBnb (με αξία 10 δις δολάρια και μόλις 600 εργαζόμενους) και η Uber είναι νέοι «παίκτες» που ισχυρίζονται ότι ανήκουν στην ΑΟ. Αυτοπαρουσιάζονται ως ισότιμοι δρώντες με δίκτυα ανταλλαγής, συλλογικές κουζίνες, τράπεζες χρόνου, κ.λπ., ενώ επικαλούμενες την κοινωνική συνεργασία και την κρίση δημιουργούν μια νέα άτυπη οικονομία ανασφάλιστων ιδιωτών, όπου τα πάντα νοικιάζονται με το ανάλογο αντίτιμο: σπίτια, αυτοκίνητα, τεχνικά εργαλεία και η ίδια η εργατική δύναμη (Καλλής 2014). Δεύτερον, με νόμιμο και συμβατικό τρόπο οι πολυεθνικές εταιρείες μπορούν, πληρώνοντας, να χρησιμοποιούν τον ανοιχτό κώδικα από τη Γενική Άδεια Δημόσιας Χρήσης προκειμένου να πετύχουν κέρδος από ένα λογισμικό που κατά άλλα είναι ισότιμα παραγμένο και προορισμένο να χρησιμοποιείται δωρεάν ως κοινό αγαθό από μια «κοινή δεξαμενή» και όχι ως εργαλείο κερδοφορίας (Bauwens 2014 και Bauwens & Kostakis 2014). Είναι συχνές οι περιπτώσεις στις οποίες τα ίδια τα δίκτυα που υπερασπίζονται τον ανοιχτό κώδικα και το ελεύθερο λογισμικό θέτουν ως προτεραιότητα της δράσης τους τη σύνδεση καινοτομίας, επιχειρηματικότητας και εναλλακτικής ανάπτυξης (βλ. χαρακτηριστικά, Ellak.gr/2016/02). Έτσι, *συνυπάρχουν με αντιφατικό τρόπο σχέδια και δράσεις που εκκινούν άλλοτε από ανάγκες συνεργατικής και ισότιμης δημιουργίας και άλλοτε από αιτήματα εκσυγχρονισμού και ανανέωσης των τρόπων της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία μιας αντιφατικής πραγματικότητας, μιας υβριδικής κατασκευής που, όπως σημειώθηκε παραπάνω, είναι αόριστη και νεφελώδης, αμφίβολης εννοιολογικής αξίας και πολιτικής σαφήνειας.*

Αυτή η πραγματικότητα είναι ακριβώς η ΝΕ της «κοινωνικής οικονομίας». Η ΝΕ εκμεταλλεύεται τα τεχνικά χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης, τις συνθήκες κρίσης και ανεργίας και προβάλλει με «κοινωνικό πρόσωπο» και δούρειο ίππο της την «καινοτομία». Η ίδια η εισαγωγή της καινοτομίας στην επιχειρηματική δραστηριότητα προβάλλεται ποικιλοτρόπως ως «καινοτόμο» χαρακτηριστικό της σύγχρονης επιχείρησης. Εντούτοις, η προϊστορία της έννοιας και η ιστορική χρήση της αντίστοιχης επιχειρηματικής πρακτικής μαρτυρούν το αντίθετο. Στην πραγματικότητα, η προωθητική ισχύς της καπιταλιστικής λειτουργίας είχε αναζητηθεί στον «καινοτόμο επιχειρηματία», πολύ πριν από την πρόσφατη εμφάνιση της «νέας επιχειρηματικότητας». Ήδη στις αρχές του εικοστού αιώνα, ο Αυστριακός οικονομολόγος Josef Schumpeter διαπίστωσε ότι το καπιταλιστικό σύστημα θεμελιώνει την ισχύ του στην επιχειρηματική καινοτομία. Υποστήριξε όμως πως η καινοτομία δεν είναι ένα στοιχείο που ανήκει στην απλή οικονομική δραστηριότητα, αλλά είναι παράγοντας που διαμορφώνει τις καθαυτό κοινωνικές σχέσεις παραγωγής. Εδώ γίνεται εμφανής η διαφορά σε σχέση με τη σημερινή πληθωρική και καιροσκοπική χρήση της έννοιας «καινοτομία». Ο Schumpeter θεωρεί την καινοτομία ως ένα φαινόμενο ειδικό και σπάνιο επειδή αναστατώνει ολόκληρο το οικονομικό σύστημα και όχι ως μια μικρή και απλή τεχνική βελτίωσης της υπαρκτής επιχειρηματικής πραγματικότητας. Για να εφαρμοστεί η καινοτομία απαιτείται

ο επιχειρηματίας να επιδείξει έναν αυθεντικά καινούργιο συνδυασμό μεταξύ τεχνολογίας, πίστωσης, παραγωγικής διαδικασίας και διαδικασίας διανομής και πώλησης των προϊόντων. Για τον Schumpeter η επιχειρηματική καινοτομία είναι διαδικασία που διαλύει τις εμποδωμένες ισορροπίες, στο μέτρο που η εφαρμογή της απελευθερώνει μια δημιουργική καταστροφή που δεν αφήνει τίποτα όπως ήταν πριν (Schumpeter 2015). Η καινοτομία επομένως δεν ανακαλύφθηκε πρόσφατα, *αποτελούσε πάντα χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής επιχείρησης* και εργαλείο στη διακριτική ευχέρεια του επιχειρηματία. Από τη στιγμή που εντάσσεται στα όπλα που διαθέτει η επιχείρηση για να αντέξει τον ανταγωνισμό της αγοράς, υπακούει στη λογική της διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Με ή χωρίς κοινωνικό πρόσωπο.

Όμως, η ανακατάκτηση εκ μέρους της αγοράς των εναλλακτικών οικονομικών και κοινωνικών πρακτικών της ΑΟ δεν περιορίζεται στα όρια της ΟΠ. Η καπιταλιστική αντεπίθεση διεισδύει και στον χώρο της αποανάπτυξης. Σύμφωνα με κριτικές τοποθετήσεις που εκκινούν από τις αρχές της οικολογίας, του σοσιαλισμού και του φεμινισμού, μεταξύ των υποστηρικτών της αποανάπτυξης είναι διαδεδομένη μια *στάση α-πολιτική που επιμένει μονολιθικά να καταδικάζει τον υπερ-καταναλωτισμό*, χωρίς όμως να ασχολείται σοβαρά με τα ζητήματα παραγωγής, σχέσεων εξουσίας και μετασχηματισμού των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ αυτών και της φύσης. Έτσι, εμφανίζουν την αποανάπτυξη ως εύκολο έργο, ως μια απλή μεταρρύθμιση που μπορεί κάλλιστα να επιτευχθεί στο πλαίσιο της καπιταλιστικής οικονομίας. Δηλαδή, μιλάμε για τον στόχο ενός «απο-αναπτυσσόμενου καπιταλισμού», ο οποίος θα περιορίσει την υπερ-κατανάλωση μέσα από την αρμονική συνεργασία μεταξύ του κεφαλαίου, της εργασίας και του κράτους, φυσικά χωρίς καμία ανησυχία για τις σχέσεις εκμετάλλευσης και κυριαρχίας στο πλαίσιο της παραγωγής και της κοινωνίας (Brownhill *et al.* 2012). Έτσι, *η κοινωνική «αποστείρωση» της αποανάπτυξης*, δηλαδή ο στόχος της αποανάπτυξης απομονωμένος από το συγκρουσιακό περιεχόμενο των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής, μπορεί να αποδειχθεί μια νέα στρατηγική του καπιταλισμού. Με άλλα λόγια μια καινούργια «αναπτυσσόμενη» αγορά στην οποία αξίζει να επενδύσει κανείς για μελλοντικά κέρδη.

Χαρακτηριστικά της Αναπροσαρμογής: Η αμοιβαία τροφοδότηση των εναλλακτικών σχεδίων

Καθοδηγητική αρχή των αυτόνομων ΚΕΤ είναι η παραδοχή ότι ο καπιταλιστικός εκσυγχρονισμός σε όλες τις εκδοχές του καταλήγει αναπόφευκτα να υπάγει τις τοπικές κοινωνίες στη λογική του κέρδους και της σκληρής εκμετάλλευσης τόσο των ανθρώπων όσο και της φύσης. Γι' αυτό, στην προσπάθειά τους να αντισταθούν στον παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό εκσυγχρονισμό, επιλέγουν τις τοπικές κλίμακες δράσης. Με αυτή την επιλογή διαμορφώνουν τις συνθήκες μιας εναλλακτικής ανάπτυξης που στοχεύει στην αξιοποίηση της τοπικής γνώσης και των τοπικών παραδόσεων για την *αποεμπορευματοποίηση των τοπικών κοινοτήτων* και την ελεύθερη δημιουργία και κυκλοφορία γνώσεων, ιδεών, αγαθών και υπηρεσιών. Η προσανατολισμένη στα κοινά ΟΠ, η πολιτικοποιημένη αποανάπτυξη και οι ποικίλες πρακτικές της ΑΟ (παραγωγικές κοινότητες, εγχειρήματα εργατικής αυτοδιαχείρισης, κολεκτίβες εργασίας, αγροτικοί συνεταιρισμοί βάσης, κινήματα αναδιανομής της γης, κοινοβιακά αγροκτήματα, κοινωνικά κέντρα, κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία, δωρεάν φροντιστήρια, αυτοδιαχειριζόμενοι εκδοτικοί συνεταιρισμοί, πειρατικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί κ.κ.) διαμορφώνουν τις αρχές δράσης των ΚΕΤ. Η ριζοσπαστική διάσταση των ΚΕΤ έγκειται στο γεγονός ότι αυτά –σε αντίθεση με το «κίνημα εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης»–

απορρίπτουν την επιλογή ενός «εκδημοκρατισμού» της παγκοσμιοποίησης, άρα απορρίπτουν τον μεταρρυθμιστικό μετασχηματισμό του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού. Επομένως, τα ΚΕΤ συνιστούν σύγχρονες συλλογικές αντιστάσεις που υπερασπίζονται μια κοινοτική προσέγγιση της καλής ζωής, της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας και της υπεύθυνης σχέσης με τη φύση (Ψημίτης 2014).

Απέναντι σε αυτά τα ριζοσπαστικά συλλογικά εγχειρήματα, διαμορφώνονται καπιταλιστικές στρατηγικές που προσπαθούν να ενσωματώσουν στη λογική της αγοράς και του κέρδους τη δυναμική της αλληλεγγύης και της συνεργατικότητας. Είδαμε ότι από τη συνάντησή τους διαμορφώνεται, εν τη πράξει, ένα υβριδικό πεδίο οικονομικών και κοινωνικών πρακτικών εντός του οποίου συνυπάρχουν αντιφατικές στρατηγικές αντιμετώπισης των ανισοτήτων. Η ΑΟ και η ΝΕ συγκρούονται, αλλά και αλληλοδιαπλέκονται. Έτσι, όταν οι αρχές της ΑΟ δείχνουν να λειτουργούν οσμωτικά με τις στοχεύσεις της ΝΕ, τότε προκύπτει η «κοινωνική οικονομία» ως σύγχρονος τομέας ανάπτυξης της καπιταλιστικής οικονομίας. Αντιθέτως, όταν η ΑΟ διεκδικεί την αυτονομία της και συγκρούεται με τη λογική της ΝΕ τότε παράγονται πολλαπλά παραδείγματα κοινοτικής αντίστασης στην εκμετάλλευση της εργασίας, στην αλλοτρίωση των υποκειμένων και στην καταστροφή του περιβάλλοντος.

Οι δυναμικές συνεργασίας και σύγκρουσης των προτύπων συνυπάρχουν, ανισότιτες παλαιού και νέου τύπου διαπλέκονται με καθημερινές πολιτικές εξίσωσης και χειραφέτησης. Διαμορφώνονται αντιφατικές αρχές προσανατολισμού της συμπεριφοράς (εκμετάλλευση και χειραφέτηση, αλληλεγγύη και ωφελμισμός, κινητικότητα και ρίζωμα, παράδοση και καινοτομία, κ.λπ.) που συχνά τις ιδιοποιούνται αντιφατικά ατομικά και συλλογικά υποκείμενα δράσης. Η επικάλυψη αρχών, η αλληλοδιείσδυση πρακτικών και η όσμωση συμπεριφορών δεν προεξοφλούν ένα σίγουρο σενάριο μελλοντικής εξέλιξης. Ίσως αυτή η διαπίστωση να είναι και μια ισχυρή αναστοχαστική συνηγορία υπέρ των προεικονιστικών πολιτικών που επιλέγουν τα ΚΕΤ, νοούμενων ως προπλασμάτων του μέλλοντος, ως επιτελεστικής παρουσίας ενός επιθυμητού μέλλοντος εντός ενός εγγενώς αντιφατικού και δομικά αμφίσημου παρόντος!

Οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στην ΑΟ και την ΝΕ γίνονται σήμερα λεπτές και διαπερατές στα μάτια πολλών ανθρώπων, με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολο το έργο των τοπικών κοινοτήτων αντίστασης να αναδείξουν τις εγγενείς διαφορές που έχουν από την εργαλειακή δυναμική της ΝΕ. Το αν η ΑΟ θα κατορθώσει να αντέξει στην «επιδρομή» της ΝΕ και να υπερασπιστεί τις δικές της αρχές και αξίες δεν είναι ασφαλώς θέμα θεωρίας, αλλά ζήτημα ισχυρής όσμωσης μεταξύ εξισωτικής πολιτικής πάλης και αλληλέγγυας βιωματικής πρακτικής.

Βιβλιογραφία

- Bauwens, Michel & Vasilis Kostakis (2014), “From the Communism of Capital to a Capital for the Commons: Towards an Open Co-operativism”, *TripleC, Journal for a Global Sustainable Information Society*, vol 12 (1): 356-361. Διαθέσιμο σε: <http://www.triple-c.at/index.php/tripleC/article/view/561/550> (Πρόσβαση: 16 Νοεμβρίου 2016).
- Bauwens, Michel (2014), “Commons based peer production: an introduction”. Διαθέσιμο σε: <https://eu.boell.org/en/2014/07/11/commons-based-peer-production-introduction> (Πρόσβαση: 16 Νοεμβρίου 2016).
- Benkler, Yochai & Helen Nissenbaum (2006), “Commons-based Peer Production and Virtue”, *The Journal of Political Philosophy*, 14 (4): 394-419.

- Biolghini, Davide (2007), *Il Popolo dell'Economia Solidale: alla ricerca di un'altra economia*, Bologna, EMI.
- Brownhill, Leigh, Terisa E. Turner & Wahu Kaara (2012), "Degrowth? How About Some 'De-alienation'?", *Capitalism Nature Socialism*, 23 (1): 93-104.
- Castells, Manuel (1983), *The City and the Grassroots. A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*, London, Edward Arnold.
- Ellak.gr/2016/02: Πρόσκληση για εκδήλωση ενδιαφέροντος για συμμετοχή στην ομάδα εργασίας της ΕΕΛ/ΛΑΚ με θέμα: «Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα». Διαθέσιμο σε: <https://ellak.gr/2016/02/prosklisi-gia-ekdilosi-entiaferontos-gia-simmetochi-stin-omada-ergasias-tis-eellak-me-thema-kenotomia-ke-epichirimatikotita/> (Πρόσβαση: 11 Φεβρουαρίου 2016).
- Graeber, David (2012), *Στο Λυκόφως των Πρωτοποριών: η Ανάδυση των Σύγχρονων Κοινωνικών Κινήματων*, Αθήνα, Στάσει Εκπίπτοντες.
<https://creativecommons.ellak.gr/2015/10/19/kampania-chrimatodotisis-apo-to-plithos-gia-tin-paragogi-tou-ntokimanter-ikodomontas-kinotites-kinon/>
- Kallis, Giorgos (2011), "In Defence of Degrowth", *Ecological Economics*, 70: 873-880.
- Kulick, Rachel (2014), "Making Media for Themselves: Strategic Dilemmas of Prefigurative Work in Independent Media Outlets", *Social Movement Studies*, 13 (3): 365-380.
- Migliaro, Luis R. (2003), *Le Dieci Strade dell'Economia di Solidarietà*, Bologna, EMI.
- Polanyi, Karl (2001) [1957], *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Boston (Ma), Beacon Press.
- Salcedo, J, M. Fuster Morell, M. Berlinger, R. Martínez, & W. Tebbens (2014), "Mapping the common based peer production: A crowd-sourcing experiment". Διαθέσιμο σε: http://ipp.oii.ox.ac.uk/sites/ipp/files/documents/IPP2014_Maldonado.pdf
- Starr, Amory and Jason Adams (2003) "Anti-globalization: The Global Fight for Local Autonomy", *New Political Science*, 25 (1): 19-42.
- Schumpeter, Joseph (2015), *Il fenomeno fondamentale dello sviluppo economico: Due capitoli dalla Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung (1911)*, Bologna, Il Mulino.
- Troxler, Peter, (2010), "Commons-Based Peer-Production of Physical Goods: Is There Room for a Hybrid Innovation Ecology?", paper presented at the 3rd Free Culture Research Conference, Berlin, October 8-9, 2010. Διαθέσιμο σε SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1692617> ή <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1692617>
- Yates, Luke (2015), "Rethinking Prefiguration: Alternatives, Micropolitics and Goals in Social Movements", *Social Movement Studies*, 14 (1): 1-21.
- Καλλής, Γιώργος (2014), «AirBnb: συνεργατική οικονομία ή μαφία των διαμεσολαβητών;», *Χρόνος*, τεύχος 17, Σεπτέμβριος. Διαθέσιμο σε: <http://www.chronosmag.eu/index.php/sef.html> (Πρόσβαση 11 Φεβρουαρίου 2016).
- Λατούς, Σερζ (2013), *Προς μια κοινωνία της λιτής αφθονίας: παρανοήσεις και διαμάχες γύρω από την αποανάπτυξη*, Αθήνα, Εκδόσεις Συναδέλφων.
- Νικολόπουλος, Τάκης & Δημήτρης Καπογιάννης (2014), *Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία: το Μετέωρο Βήμα μια Δυνατότητας*, Αθήνα: Εκδόσεις Συναδέλφων.
- Ψημίτης, Μιχάλης (2014), «Τα 'κινήματα επανατοπικοποίησης' ως επιτέλεση της αντι-παγκοσμιοποίησης: Διαηγώντας θεωρητικά νέες συλλογικές δράσεις και διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού», εισήγηση στο 10^ο τακτικό Συνέδριο της ΕΕΠΕ «Από την Μεταπολίτευση στη Κρίση: Όψεις και Προοπτικές της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας», Αθήνα, 18-20 Δεκεμβρίου.